

СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ СПОРТУ ТА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

В статті розглядається спортивна діяльність з точки зору здорового способу життя. Спорт став невід'ємною частиною способу життя, засобом самовдосконалення, способом встановлення різного роду контактів – від міжособистісних до міжнародних. Окрім того, це популярний вид діяльності, особливо за ступенем діяльної участі великої маси людей.

Ключові слова: спорт, фізична культура, культура, здоров'я, спосіб життя, сучасне життя, суспільство, цінності.

Постановка проблеми та її актуальність. Важко знайти інше соціальне явище, яке ви-кликало б до себе настільки велику увагу та симпатію як спорт. У наш час роль і значення спорту стали такими вагомими і в той же час суперечливими, як ніколи в колишній історії. Значимість спорту зростає на тлі нових реалій сучасного життя. Прискорюється динаміка розвитку всіх сторін суспільної життєдіяльності й залежно від цього посилюється роль стресового фактору у взаєминах людей. Зростає ступінь комфортності життя в розвинених країнах і, як наслідок, загострюються проблеми зі здоров'ям, викликані гіподинамією, сучасним харчуванням і т.д. Збільшуються темпи зростання соціальної мобільності та все більш привабливими стають можливості підвищення людиною свого соціального статусу, які містяться в спорті [1, С.23]. Все це веде до того, що спорт стає надзвичайно важливим і динамічним суспільним явищем, гнучко пов'язаним з багатьма іншими явищами.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі. Багато авторів розглядають питання про вплив сучасного спорту на здоров'я людини як соціальну цінність. Поняттю здоров'я, його основним ціннісним характеристикам, соціальної значущості, а також впливу спорту на здоров'я присвячені праці М.П. Любецького, М.Я. Сарафа, В.М. Іванова, В.М. Лупандіна, В.В. Бугуйчука, І.В. Журавльової, Ю.П. Лисицина, А.В. Сахно, Г.Ф. Морозової, В.М. Дімова, У.Дж. Брауна, О.О. Фоміна, **В.Є. Білогур, Л.М. Газнюка, К.І. Степанової, В.С. Попова, М.М. Ібрагімова, Л.І. Лубишевої, С.В. Могільова.** Однак, незважаючи на значний внесок вчених у аналіз соціальної та філософської проблематики спорту, ще не склалося цілісного й теоретично опрацьованого погляду на актуалізацію можливостей людини в сучасному спорті як на складну, динамічно розвинуту, соціальну систему, що функціонує в суспільстві.

Мета статті. Метою даної статті є дослідження соціального впливу сучасного спорту на здоров'я людини як на соціальну цінність.

Виклад основного матеріалу. У соціальних реаліях сучасного життя спорт – засіб піти від міських стресів. Раніше стреси були відомі як поодинокі випадки, а зараз це – масове явище. Стреси – породження технократичної культури, так як в умовах, коли знання прикладного характеру міняються кілька разів за життя одного покоління – підраховано, що за активний творчий період людини (десь 25-40 років) вона змушена зараз переучуватися 5-10 разів, чого не було до середини ХХ століття – людина спрямовує свій інтелект на «перепідготовку» своєї робочої спеціальності, інакше вона відстане від життя. І це не для всіх просто, оскільки ще «працює» старий стереотип, коли отримана раз в житті спеціальність «годувала» людину та її сім'ю все життя.

Тому спорт є одним із самих надійних та безпечних для психічного та фізичного здоров'я засобів вберегтись від сучасних стресів, пов'язаних з урбанізацією та технічним прогресом. Відомі й інші способи відходу від стресів: пияцтво, наркоманія, масовий та безглуздий секс, сектантство та інші, шкідливі для здоров'я та психіки методи. Але займатися спортом, щоб бути Людиною, недостатньо. Потрібно знати й розуміти наше майбутнє. Треба розбиратися в тому, куди ми й куди повинні прийти. А це вже питання філософії, в першу чергу. Техніко-технологічний прогрес має свої позитивні і негативні наслідки:

- по-перше, він об'єктивно дає можливість людям вибратися з того самого біблійного «Царства звіра» в «Царство Людини»; перше поняття пов'язано з мороком людства, який переходить зараз у світле майбутнє;

- по-друге, якщо не вміти адаптуватися в сучасному суспільстві до постійно мінливого зовнішнього впливу технократичного тиску, то навіть спорт не допоможе перебувати в безстресовому стані весь час життя людини.

Разом з тим, як показує досвід, й у світовій практиці управління спортом, і в сучасній Україні ситуація в спортивній сфері далека від ідеальної. Слід особливо підкреслити, що клопотаність з приводу даних проблем в нашій країні цілком обґрунтована. В Україні збільшується захворюваність населення, скорочується тривалість життя, падає народжуваність. Безумовно, лише спорт не може вирішити ці проблеми, але все ж без занять спортом не можна уявити собі здорового способу життя.

Разом з тим в нашій країні в даний час відсутня будь-яка соціальна державна програма розвитку загальнодоступного спорту. Немає й ефективною загальнонаціональної системи масового фізичного виховання. Спортивна робота знаходиться на периферії інтересу підприємств і навчальних закладів, сфера рекреаційного та оздоровчого спорту практично повністю перейшла на комерційну основу та в певних аспектах стала недоступною для значної частини населення.

З величезними труднощами стикається також і «великий», професійний спорт. Він стає зоною глибоких моральних деформацій, областю, з якої починає витіснятися дух чесного змагання, де виникає і посилюється експлуатація спортсмена, а атлет нерідко просто приноситься в жертву рекорду. У сферу спорту активно залучаються явно позаспортивні цілі та інтереси.

Багато спортсменів, вчені, які займаються дослідженнями проблем спорту, все частіше починають фіксувати ту абсолютно неприйнятну для самого спорту й всього суспільства обставина, що «великий» спорт перетворюється з чинника, що сприяє зміцненню здоров'я спортсмена, в умова його руйнування. І це пов'язано, звичайно ж, не тільки з тим, що людина, віддаючись спорту з максимальною енергією, може в азарті боротьби забути про обережність відносно себе. Сьогодні самі умови існування спортсмена в професійному спорті прямо й побічно змушують його працювати на знос. Гуманістичні ціннісно-цільові установки спорту підміняються прагненням вирішити завдання чисто технократичного характеру – досягнення перемоги будь-якою ціною. Гіпертрофується значимість тільки цілей підвищення функціональності органів тіла й фізичного розвитку, підкоряють собі інтенційне духовне самовдосконалення людини.

Згубні для людини тенденції розвитку технократичного суспільства стають в спорті особливо виразними. Тому можна стверджувати, що спорт не тільки реагує на соціальні проблеми, але й виступає в якості їх специфічного індикатора. Все це говорить про явну актуальність соціальної проблематики спорту, необхідність особливого виділення його соціального виміру, постійного дослідження відносин спорту з іншими областями соціального буття.

Для України проблеми здоров'я та здорового способу життя різних соціально-демографічних груп, і особливо молоді, набули гостроти в зв'язку з соціальними змінами, що відбуваються в країні, різким зниженням рівня життя, а також в силу необхідності запобігання деградації нації, забезпечення турботи про молоде покоління та пошуку внутрішніх резервів підтримки здоров'я, так як вплив економічних, соціально-політичних чинників послабшав. У цих умовах здоров'я перестає бути тільки особистою справою людини, воно стає проблемою життя та смерті етносу, соціуму в цілому.

Різноманіття поглядів на сутність поняття «здоров'я» і безуспішність спроб виробити єдину, узгоджену думку в значній мірі пояснюється тим, що здоров'я представляє собою досить складне явище, характерні й значущі сторони якого важко висловити коротко й однозначно. Дослідження здоров'я населення носить міждисциплінарний характер, вимагає комплексного й багатоаспектного підходів. Цим пояснюється методологія пізнання феномену здоров'я через філософію й соціологію. Якщо філософія прагне до цілісного осмислення здоров'я через природу людини, гармонію її відносин з навколишнім світом, а також між власним тілом і духом, дає уявлення про міру та норму здоров'я, то соціальна філософія ставить проблеми взаємини індивідів у суспільстві з приводу здоров'я, показує його місце в системі ціннісних орієнтації. Людське здоров'я можна розглядати з точки

зору потенційних ресурсів людини, людських потенцій фізичного тіла, розуму й духовності індивідів і суспільства в цілому [11, С.119].

Досягнення сучасної медицини дозволяють лікувати людину від багатьох хвороб, які раніше були невиліковні, робити найскладніші операції й повертати до життя безнадійних хворих. Міф про всемогутність сучасної медицини, її доступність і безоплатність в нашій країні призвів до того, що значна частина населення переклала турботу про власне здоров'я на систему охорони здоров'я й не дотримується правил суспільної та особистої гігієни, не дбає про збереження навколишнього середовища.

Сьогоднішня людина, враховуючи наявні наукові дані, не має права вважати себе освіченою, якщо вона не засвоїла основ культури здоров'я. Культура здоров'я передбачає не накопичення корисних знань для збереження здоров'я, а активне використання почерпнутих знань, вміння застосовувати їх в щоденній практиці.

Культуру здоров'я визначає, насамперед, вміння жити, не шкодячи своєму організму, а приносячи йому користь. Так І.П. Павлов писав: «Людина є, звичайно, система (грубіше кажучи – машина), як і всяка інша в природі, що підкоряється неминучим і єдиним для всієї природи законам, але система..., в найвищому ступені саморегулююча, сама себе підтримуюча, відновлююча, спрямовуюча і навіть вдосконалююча...»

Щоб допомагати організму пристосовуватися до умов життя і впливу різних факторів навколишнього середовища, людині необхідно [8, С.245]:

- по-перше, знати характеристики навколишнього середовища;
- по-друге, вивчити індивідуальні якості і особливості свого організму;
- по-третє, розумно співвіднести можливості свого організму до вимог і впливів навколишнього середовища;
- по-четверте, вести здоровий спосіб життя, регулярно виконувати необхідні фізичні навантаження і загартовування організму, берегти своє здоров'я всіма доступними засобами.

Здоров'я неможливо уявити як феномен, що має точне кількісне вираження. З точки зору авторів [11, С. 267], здоров'я людини одночасно є як цілісним багатовимірним динамічним станом людини, так і процесом, який характеризується позитивним і негативними показниками. Здоров'я має багаторівневу структуру. Фундаментом його є біологічні й генетичні передумови, середню частину складають психічний і соматичний розвиток, а вищий рівень наповнює ставлення індивіда до життя. Цей екзистенціальний рівень – стрижень самопочуття людини, його працездатності та адаптивності.

На здоров'я, насамперед, впливає суспільство, характер суспільної взаємодії, якість соціальних інститутів. Тому здоров'я індивіда залежить не тільки від спадковості (генетичний рівень), стадії життєвого циклу, реактивних здібностей організму і ступеня його активності, а й від взаємодії із зовнішнім світом, вирішальна роль якого в даний час визнається практично всіма вченими.

Більшість сучасних учених розглядають здоров'я як здатність людини до оптимального, фізіологічного, психічного й соціально-емоційного функціонуванню [5, С. 76]. Саме до сприятливого функціонування, а не тільки до відсутності хвороби або фізичних дефектів. Здоров'я як стан дозволяє людині вести активне в соціальному й економічному плані життя.

Таким чином, наведені визначення поняття «здоров'я» враховують гармонію всіх життєвих процесів, тісно пов'язані з біологічними, психічними, соціальними чинниками, що дозволяють повноцінно виконувати властиві людині функції, вести здоровий спосіб життя при домінуванні почуття радості, повноти життя. Порушення цієї гармонії веде до повного порушення фізіологічних і психологічних функцій організму, виникненню й розвитку хвороб. При такому розумінні здоров'я, воно включає в себе одночасно фізіологічні та соціальні аспекти. Отже, здоров'я характеризується як стан і процес. Воно обумовлене внутрішніми і зовнішніми факторами, насамперед соціальними. Здоров'я відзначається якісно-кількісним ступенем як станом врівноваженості, гармонійності організму з середовищем» [11, С.98].

Зміни, пов'язані з ходом реформ, і вантаж старих проблем відбилися на фізичному і психічному здоров'ї населення України. На здоров'я людини істотно впливають різні

фактори: політичні, економічні, соціальні, екологічні, психологічні [4, С.145]. Значимість впливу кожного з них безсумнівна. Практично всі дослідники причин зміни здоров'я сходяться на одній думці: здоров'я й хвороба – це категорії, які значною мірою соціально обумовлені. До найважливіших факторів погіршення здоров'я українців в кінці ХХ – початку ХХІ століття можна віднести фактичний розпад системи загальної безкоштовної охорони здоров'я та ескалацію бідності населення, що знижує можливості адаптивної поведінки.

Експерти Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВОЗ) встановили, що здоров'я людини на 50-52% залежить від способу життя, на 20-22% – від спадковості, на 18-20% – від стану навколишнього середовища, на 7-12% – від системи охорони здоров'я [9, С.3].

Стан здоров'я людини більшою мірою залежить від того, чи здоровий спосіб життя вона веде. Поняття «здоровий спосіб життя», має на увазі такі умови життєдіяльності людини, коли жоден з факторів навколишнього середовища, соціального оточення не впливає негативно на стан її фізичного та психічного здоров'я, а ті чинники, які діють незалежно від неї, хоча б частково компенсуються правильним харчуванням, відсутністю шкідливих звичок, здоровим морально-психологічним-кліматом в колективах всіх рівнів (сім'я, студентська група, виробничий колектив і т.п.) , регулярними заняттями фізичною культурою та іншими заходами, що носять профілактичний і превентивний характер. Якісні характеристики здоров'я та здорового способу життя мають на увазі не тільки відсутність порушень, патологій, але й повноту життєвих проявів в творчій діяльності, творчості й любові.

Одним з найважливіших понять є «ставлення до здоров'я», яке як вважає В.М. Дімов, «являє собою систему індивідуальних, виборчих зв'язків особистості з різними явищами навколишньої дійсності, що сприяють або, навпаки, загрожують здоров'ю людей, а також певну оцінку індивідом фізичного й психічного стану» [3, С. 179]. Ставлення до здоров'я проявляється в діях, думках і переживаннях людей відносно факторів , що впливають на фізичне й душевне благополуччя.

Особливість феномену фізичної культури на відміну від інших її сфер полягає, насамперед, у тому, що вона самим природним чином поєднує в єдине ціле соціальне й біологічне в людині. Процес тілесного розвитку будь-якої людини виражається у вдосконаленні форм і функцій організму, реалізації її фізичних можливостей [2, С. 56]. Але було б невірним вважати, що біологічні процеси розвитку людини відбуваються ізольовано від її соціальних функцій, поза істотного впливу суспільних відносин. Вплив природних факторів на розвиток фізичного потенціалу людини має об'єктивний характер, але його специфіка полягає в тому, що він може посилюватися або слабшати залежно від активності людини, яка може свідомо впливати на хід цього об'єктивного процесу, спираючись на пізнання його законів і сутності [8, С. 87].

Фізична культура в цьому відношенні являє собою соціальний фактор доцільного впливу на процес фізичного вдосконалення людини, що дозволяє забезпечити спрямований розвиток її життєво важливих фізичних якостей і здібностей. Однією з форм її спрямованого функціонування в суспільстві, а саме педагогічно організованим процесом передачі і засвоєння її цінностей, фізичне виховання. На думку багатьох учених, відмітні особливості фізичного виховання визначаються в основному тим, що це є процес, що забезпечує спрямоване формування рухових навичок і розвиток фізичних якостей людини, сукупність яких вирішальною мірою визначає її фізичну дієздатність [13, Р.218]. У цьому аспекті фізичне виховання є формою соціального впливу на біологічний за своєю природою розвиток організму людини.

У сучасній теорії фізичної культури все чіткіше формується тенденція використання філософсько-культурологічного підходу при розгляді феномену фізичної культури та механізму її формування кожною особистістю. У зв'язку з цим частіше ставиться питання не про «фізичне», а про «фізкультурне» виховання людини. Якщо в слові «фізичне» традиційно акцент на руховому, біологічному, то в терміні «фізкультурне» присутня культура, тобто виховання через культуру, за допомогою освоєння ціннісного потенціалу фізичної культури [8, С. 5].

Формування нової системи уявлень про цінності фізичної культури в сучасних умовах пов'язується з гуманізацією та демократизацією суспільства, зверненням до людини як

міри всіх речей, до її морального самовизначення та індивідуальної дії. Такий підхід тягне за собою відмову від утилітарного використання цінностей фізичної культури, корінний перегляд цілей фізичного виховання, пов'язаних із загальною та професійною підготовкою, в бік розвитку його гуманізуючих і культуротворчих функцій. Говорячи про розвиток ціннісного потенціалу фізичної культури, слід зазначити, що його зміст залишається відносно стабільним. Змістовні ж аспекти цінностей постійно оновлюються, доповнюються, удосконалюються, у міру того як розвивається знання та підвищується рівень суспільної культури [7, С.13]. Фізкультурне виховання орієнтує всю педагогічну систему на новий цільовий підхід – формування фізичної культури особистості. У зв'язку з цим необхідна лібералізація, гуманізація, безперервний розвиток і гармонізація фізичного виховання.

Лібералізація процесу виховання, змінюючи сформовані педагогічні авторитети суспільно-державної системи фізичного виховання, розширюючи співпрацю та взаємну відповідальність людей, сприяє переходу відносин об'єкта і суб'єкта виховання в суб'єкт-суб'єктні відносини, до педагогіки співробітництва, надання кожній особистості можливості оволодіння основами фізичної культури на шляху вільної реалізації фізичних здібностей.

Гуманізація процесу виховання орієнтує його на обов'язковий облік індивідуальних особливостей кожної людини, розвитку самостійності особистості, прилучення людей до здорового способу життя, високим естетичним ідеалам та етичним нормам поведінки в суспільстві.

Безперервний розвиток фізкультурного виховання, яке представляє собою динамічний рух поліваріантного педагогічного процесу, побудованого на використанні гнучких методів і засобів навчання, зумовлює творчий пошук і новаторство педагогів, а також самостійність та ініціативу займаються.

Гармонізація змісту фізкультурного виховання забезпечує відповідне подання в ньому процесів духовного й тілесного розвитку людини, використання засобів фізичної культури як соціально-культурної передумови для гармонійного формування та реалізації всього спектру здібностей індивіда.

Впровадження розглянутих концептуальних положень в фізкультурно-спортивну практику можливе за умови формування принципів, які обґрунтовують теоретичну і методологічну спрямованість фізкультурного виховання. Суть цих принципів відображає ряд закономірних рис його розвитку, конкретизує і являє конструктивний сенс системної побудови даного процесу.

Основоположним принципом фізкультурного виховання являється єдність світоглядного, інтелектуального й тілесного компонентів у формуванні фізичної культури особистості, яка обумовлює освітню, методичну та діяльнісно-практичну спрямованість виховного процесу [7, С.15]. Принцип діяльнісного підходу до освоєння фізкультурно-спортивної практики характеризується реалізацією цінностей фізичної культури, включенням людини в процес фізичної самоосвіти та самовдосконалення. Принцип поліваріантності й різноманіття фізкультурного виховання, заснований на індивідуалізації та диференціації, які створюють умови для прояву здібностей людей в обраних ними формах фізкультурно-спортивної діяльності, організовуваний з урахуванням стану здоров'я спортсменів, їх ціннісними орієнтаціями та фізкультурними інтересами. Принцип оптимізації фізкультурного виховання визначає необхідність розумної достатності фізичних навантажень в організації педагогічних впливів, суворо збалансованих з індивідуальними здібностями, мотивацією та рівнем спортивних домагань спортсменів.

Говорячи про перспективи підвищення ефективності фізичної культури, слід особливо зупинитися на емоційному аспекті процесу виховання. Найважливішим емоційним фактором в освоєнні цінностей фізичної культури є отримання швидкого ефекту від фізкультурно-спортивних занять. Тому пріоритет у розвитку фізкультурно-оздоровчих форм повинен віддаватися популярним видам фізичної активності, наприклад, таким, як шейпінг, ритмічна або атлетична гімнастика, що дає швидкі результати у фізичній підготовленості, корекції фігури, зниженні маси тіла. Успіх, навіть невелика перемога над собою – це потенція, що перетворює людину на суб'єкта усвідомленого впливу на власне здоров'я.

В зв'язку з цим можна з упевненістю говорити, що майбутнє за такими видами фізкультурної та спортивної діяльності, які сприяють гармонійному розвитку інтелектуальних рухових здібностей спортсменів, забезпечуючи тим самим нові можливості залучення емоційного фактора.

Зміни культури ставлення до здоров'я у населення виявляються в тому, що одні, під впливом західних норм ділового життя, де здоров'я розглядається як якісна характеристика будь-якого професіонала, несуть великі витрати на підтримку здоров'я, правильне та якісне харчування, заняття спортом, повноцінний відпочинок. Турбота про здоров'я стала елементом іміджу процвітаючих, серйозних ділових людей. Для інших, які не мають матеріальних та психологічних ресурсів, характерна деградаційна поведінка, в тому числі по відношенню до здоров'я. Разом з тим цінність здоров'я в нормативних уявленнях підвищилася, але не стала фактом свідомості, залишилася поки на рівні моди. Причини різного ставлення індивідів до здоров'я кореняться, мабуть, в суперечливій природі й сутності людини, що обумовлює й суперечливість її потреб, які характеризуються пасивно-активним характером.

Індивід зберігає своє здоров'я завдяки взаємозв'язку зі своєю соціальною групою, своїм товариством з притаманним йому системою соціальних цінностей (такого роду спільність і є «розширена особистість»). Саме віра в свої соціальні цінності (зрозуміло, мають значення й інші соціальні цінності) змушує тіло людини зберігати здоров'я і старіти відповідно до прийнятих в даному громадському укладі уявленнями та переконаннями. Необхідно підкреслити, що цей процес визначається ступенем його адаптації до нової системи цінностей, знань, умінь, характерної для сучасної західної соціокультурної ситуації і відповідно – формуванням його індивідуальної активності. Іншими словами, система соціальних цінностей, особливо віра, несе в собі безліч можливостей, які людина може використати для підтримки свого здоров'я та регулювання процесу старіння.

У сучасному світі людина не живе власним життям, вона створила всеохоплюючу технологічну культуру, але не знайшла сенс життя, що призводить до погіршення її здоров'я. Відповідно важливим завданням є подолання неприродного оточуючого середовища, що пригнічує людину, що породжує відчуття безглуздя й порожнечі. З. Бжезинський у своїй книзі «Поza контролем!», підкреслюючи тупиковий характер розвитку американського суспільства споживання, вважає за необхідне змінити існуючу систему соціальних цінностей [12, Р.68].

Разом з цінностями західної цивілізації в Україну прийшли всі її вади і хвороби, які вразили не тільки бідних, але й багатих. Так, згідно з повідомленнями вітчизняної преси «золота молодь» стала відчувати порожнечу життя, що призвело до деградації їх здоров'я, до споживання наркотиків, які руйнують психіку й, в кінцевому рахунку, приводять до фізичної загибелі людини. Можна зробити висновок про те, що тісна кореляція між системою соціальних цінностей та здоров'ям людини безсумнівна, що вона найбільш яскраво проявляється в суспільстві «тотального ризику» з його нелінійним характером.

Отже, людина й зовнішній світ (природа і суспільство) взаємопов'язані між собою, взаємодія людини з ним тягне за собою зміни в стані її здоров'я. При цьому здоров'я людини залежить не тільки від навколишнього природного середовища, воно значною мірою детерміноване системою соціальних цінностей, що домінують у соціумі, особливо від сенсу життя, віри та ін. Феномен здоров'я в силу фрактальності людини носить нелінійний характер. Це передбачає оновлення спрямованості, переорієнтації життєвих цілей і смислів людини й піднімає питання про адаптивну саморегуляцію його станів – прагнення до стану стійкості, стабільності, як життєвих функцій, так і діяльності в середовищі існування. Саморегуляція станів виявляється в мобілізації внутрішніх резервів людського організму, які зазвичай виявляються незатребуваними.

Поступово намічалася тенденція зміни цінностей спорту: якщо на ранніх етапах розвитку для нього було характерне гедоністичне забарвлення, пов'язане з отриманням задоволення безпосередньо від самої участі в процесі (тобто воно мало певну термінальну самоцінність), то поступово термінальні цінності спортивних занять і пов'язаних з ними відносин до тілесності все більш витіснялися чисто інструментальними орієнтаціями та пов'язаного з ними

відношення до тілесності все більше витіснялись чисто інструментальними орієнтаціями, пов'язаними з зовнішніми цілями: матеріальної винагороди, соціальної компенсації, досягнення певного соціального престижу, комерційного ефекту і т.д. [6, С.114].

Успіх у спортивних змаганнях поступово ставав частиною класової боротьби. Для простого народу спорт став способом просування по соціальних або економічних сходах; для аристократії – можливістю продемонструвати перевагу в розстановці політичних сил. Очевидно, що при такому розумінні спортивної гри принципи чесної гри втратили актуальність і вона позбулася свого суспільного значення.

У спорті відбувається процес соціалізації суб'єкта спортивної діяльності. Освоюючи соціальні цінності та норми, він тим самим інтегрується в соціальне середовище, перетворює соціальне в індивідуальне. Цінності спорту виступають в якості можливих мотивів залучення індивіда до занять спортом. Приймаючи їх, індивід автоматично включається в спорт, бере його символи, які виражаються в особливому «спортивному» одязі, спортивному сленгу. Кожен індивід, залежно від тих цілей, які він для себе визначив у заняттях спортом, віддає перевагу тій чи іншій цінності.

Розглянемо співвідношення цінностей спорту та спортивної субкультури. До ключових цінностей спорту відносяться [6, С.162]:

1. Досягнення та успіх. Спорт спонукає до змагання, завдяки якому винагороди, що отримуються спортсменом, відображають його персональні заслуги. Більше того, успіх надає спортсмену відчуття власної значущості, винятковості в порівнянні з іншими людьми. Цього вдається досягти завдяки перемозі над іншими, порівнянню своїх результатів з результатами суперника. Спорт також дозволяє людині перемогти власну неміч і слабкість.

2. Емоції та переживання від спортивної боротьби. Спорт приносить радість від участі в протиборстві, конкурентній боротьбі, бажання продемонструвати свої здібності, відчуття влади над своїм суперником. Для вболівальників велика цінність емоційного співпереживання спортивним кумирам і некримінального (в ідеалі) викиду своїх негативних емоцій.

3. Хороша фізична кондиція. Спорт дозволяє відчуття радість від красивих рухів, від відчуття краси власного тіла. Спорт завжди асоціюється з хорошим самопочуттям, фізичною підготовленістю, силою, збереженням здоров'я та молодості.

4. Матеріальне благополуччя. Якщо говорити про масовий спорт, то заняття спортом дозволяють продовжити трудовий вік і добитися творчого довголіття. Проведені в США дослідження показують, що кожен долар, вкладений в залучення працівників компаній і корпорацій до програм фізичної активності, приносить до 3,43 долара економії за рахунок зниження витрат на медичне обслуговування та оплату лікарняних листів. Економісти підраховали, що ті, хто займається спортом, мають набагато кращі показники і щодо зниження рівня захворюваності, з продуктивності праці, і за кількістю днів невиходу на роботу по хворобі. Заняття професійним спортом часто вибирають через можливість стати багатого, заможною людиною. Однак тут найчастіше в жертву матеріального благополуччя приноситься здоров'я.

5. Соціальний престиж. Заняття спортом здатні підвищити соціальний статус людини, зробити його більш привабливим в очах оточуючих. З одного боку, заняття масовим спортом говорять про можливість людини (в т.ч. і фінансову) приділяти увагу своїй фізичній формі. Сама по собі здорова, фізично розвинена людина здатна заслужити кращу оцінку в оточуючих, особливо в очах протилежної статі. З іншого боку, високий соціальний резонанс спортивних перемог у великому спорті робить професію спортсмена престижною та шанованою в суспільстві.

6. Можливості соціальної мобільності. Матеріальне благополуччя й соціальний престиж відкривають перед людиною нові можливості для вертикальної мобільності, підйому по соціальних сходах. Людині, що знаходиться в хорошій фізичній кондиції простіше влаштуватися на високооплачувану й престижну роботу, домогтися підвищення по службі. Можливості соціальної мобільності відкриває і спортивна кар'єра у великому спорті. Для багатьох людей з низьких соціальних верств вона є, мало не єдиним способом досягнення особистого успіху.

7. Екстрафункціональні цінності. Існують цінності, не пов'язані безпосередньо зі спортом, проте істотні для багатьох їм займаються. Спорт дозволяє заповнити вільний час,

«вирватися з чотирьох стін», він дозволяє розширити коло спілкування, залучити до занять спортом свою сім'ю та друзів. Часто саме ці цінності є визначальними в залученні індивіда до занять спортом.

Як ми бачимо, цінності спорту цілком порівнянні з загальнокультурним цінностями й можуть існувати в їх контексті. Є однак, об'єктивні світоглядні причини, що викликають певну дистанцію, конфлікт спортивної субкультури з цінностями спорту та домінуючою культурою, що викликає придбання контркультурних рис. Причини цього полягають у проблемі гуманізації спортивного діалогу.

Фізична культура та спортивна діяльність є необхідними умовами для формування повноцінного індивіда. У процесі заняття фізичною культурою та спортом індивід отримує цінний досвід спілкування і взаємодії, досягає високого рівня розвитку позитивних рис особистості, знаходить фізичне й соціальне здоров'я.

Як агенти здорового способу життя фізична культура й спорт впливають на процес формування людини за допомогою впливу на тісно взаємопов'язані соціальну і фізичну сферу життя. Фізична культура і спорт сприяють формуванню здоров'я та здорового способу життя, перешкоджаючи поширенню девіантних форм поведінки, в цілому сприяючи формуванню нового здорового покоління

Аналіз цінностей фізичної культури і спорту актуальний також у контексті таких теоретичних постулатів, як життєвий світ, якість життя, соціалізація, соціальний статус, активізація людських ресурсів в соціокультурному розвитку, стійкого соціального благополуччя, цивілізованого соціального порядку в рамках світової ціннісної інтеграції.

Висновки. Підводячи підсумки, можна відзначити, що змінити суспільство неможливо, не змінивши погляди людей, систему їх духовних цінностей, інтересів та ідеалів. Мова йде про формування в індивіда системи цінностей, що поєднує в собі високорозвинену духовну культуру з такими якостями, як ініціатива, ділова активність, цілеспрямованість, підприємливість, працьовитість. Така зміна набуває особливої актуальності в період становлення ринкових відносин, які не тільки розширюють можливості застосування людських здібностей, але й передбачають відому конкуренцію, що вимагає безперервної освіти, постійного професійного і культурного зростання, значного напруження духовних і фізичних сил.

Знання та інтелектуальні здібності визначають кругозір особистості, ієрархію її оцінок, цінностей і результатів діяльності; мотиви характеризують спрямованість особистості, стимулюють і мобілізують її на прояв активності у сфері фізичної культури; ціннісні орієнтації виражають сукупність відносин особистості до фізичної культури в житті, професійної та творчо-активної діяльності; потреби є головною спонукою, силою, що направляє і концентрує поведінку особистості у сфері фізичної культури; фізична досконалість передбачає такий рівень здоров'я, фізичного розвитку, психофізичних і фізичних можливостей особистості, які складають фундамент її активної, перетворюючої, соціально значущою, фізкультурно-спортивної діяльності та життєдіяльності в цілому; соціально-духовні цінності визначають загальнокультурний і специфічний розвиток культури особистості; фізкультурно-спортивна діяльність відображає ціннісні орієнтації і потреби, характеризує активність особистості.

Література:

1. *Барабанова В.Б.* Спорт в социокультурном измерении // Автореф. дис.к.ф.н. – Ростов-на-Дону: Редакционно-издательский центр Ростовского государственного строительного университета, 2002.
2. *Бальсевич В.К.* Физическая культура для всех и для каждого. – М.: ФиС., 1988.
3. *Димов В.М.* Здоровье как социальная проблема // Социально-гуманитарные знания, – 1999. – №6. – С. 179.
4. *Денисенко Ю.А.* Стан здоров'я населення сучасної України: соціологічний вимір. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету «Сучасне суспільство: політичні науки, соціологічні науки, культурологічні науки», №2 – Харків, 2012 р. С.143-149.
5. *Иванов В.Н., Лупандин В.М.* Исследованию проблем здравоохранения социологический поход // Коммунист Украины. – 1984. – №11. – С.72-77.
6. *Егоров А.Г.* Фэйр Плэй в современном спорте / А.Г. Егоров, М.А. Захаров. – Смоленск, 2006. – 186 с.

7. Лубышева Л.И. Концепция физкультурного воспитания: методология развития и технология реализации // Физическая культура. – 1996. – №1. С.11-18.
8. Лубышева Л.И. Социальное и биологическое в физической культуре человека в аспекте методологического анализа // Теория и практика физической культуры. – 1996. – №1. С.4-6.
9. Морозова Г.Ф. Здоровье человека в свете экологии // Социологические исследования. – 1994. – № 11. – С.3.
10. Физическая культура и здоровье // Под ред. В.В. Пономаревой. – М.: ГОУ ВУНМЦ, 2001. – 352 с.
11. Чуланов В.А., Попов В.С. Физическая культура и спорт как факторы формирования здорового образа жизни студенческой молодежи: Монография / Под ред. А.Л. Носкова; Шахтинский институт Южно-Российского государственного университета. – Новочеркасск: ЮРГТУ; ООО НПО «ТЕМП», 2005. – 138 с.
12. Brzezinski Z. Out of Control. – N.Y., 1993
13. Malina R.M. Secular changes in growth, maturation and physical performance // Exercise und Sport Sciences, Reviews. Philadelphia, 1987, v.6, p.204-255.

Шеремет Л. А., Социальная ценность спорта и здоровья человека

В статье рассматривается спортивная деятельность с точки зрения здорового образа жизни. Спорт стал неотъемлемой частью образа жизни, средством самосовершенствования, способом установления различного рода контактов – от межличностных до международных. Кроме того, это популярный вид деятельности, особенно по степени деятельного участия большой массы людей.

Ключевые слова: спорт, физическая культура, культура, здоровье, образ жизни, современная жизнь, общество, ценности.

Sheremet L. A. Social value of sports and health

In the article the sporting activities in terms of a healthy lifestyle. Sport has become an integral part of life, a means of self-improvement, a way of establishing contacts of various kinds – from interpersonal to international. In addition, it is a popular activity, especially the degree of active participation of large numbers of people.

Keywords: sports, physical education, culture, health, life, modern life, society, values.

УДК 141.7:304(796.03)

М.С. Калина, кандидат наук з державного управління,
Національний університет фізичного виховання і спорту України

ВПЛИВ ТЕЛЕБАЧЕННЯ НА ЦІННІСНЕ РОЗУМІННЯ СПОРТУ У СУЧАСНІЙ ЗАХІДНІЙ КУЛЬТУРІ

У статті розглядається проблема формування культурного змісту спорту у сучасному світі. Показано, що у новій та новітній історії спорт сформувався як соціокультурний феномен у ХХ столітті, що суттєво вплинуло на його культурний зміст та його місце у світоглядних системах наших сучасників. Спорт, як соціокультурний феномен увійшов до суспільних комунікацій за допомогою електронних засобів масової інформації, особливу роль при цьому відіграло телебачення. Відповідно до цього автор звертається до наукової спадщини західних дослідників масових комунікацій та медіа простору кінця ХХ століття та екстраполює їх висновки на сферу спорту. Таким чином, у статті розкриваються суттєві характеристики впливу електронних медіа, зокрема телебачення, на сучасний спорт, як соціокультурний феномен.

Ключові слова: культура, цінність, комунікація, спорт, соціокультурний феномен

Який зміст несе спорт, як соціокультурний феномен у сучасному світі, які цінності він пропонує і як ці цінності розуміють та приймають члени суспільства, їх переважна більшість; як формувалося розуміння спорту та його місця у системі сучасної культури – усі ці питання є актуальними для розуміння багатьох аспектів ціннісного ставлення як наших співвітчизників, так і жителів Європи й Північної Америки до спорту у своєму житті. Не є таємницею, що формування нової масової української культури знаходиться вже досить тривалий час – з початку 90-х років минулого століття – під впливом західної масової культури, її цінностей, стереотипів та зразків поведінки. Тому, якщо шукати відповідь на питання – як і чому спорт в Україні, як соціокультурний феномен, має такий зміст та від-